

Nordens dialektik. Två polska immigrantförfattare om två skandinaviska exceptionalismer

Piotr de Bończa Bukowski

Jagellonska universitetet, Kraków, Polen

The Dialectics of the North. Two Scandinavian Exceptionalisms in the Eyes of Two Polish Immigrant Authors

The aim of this article is to confront the images of two Scandinavian countries – Denmark and Norway – as created by two prominent and controversial Polish immigrant writers and scholars: Bronisław Świdorski and Nina Witoszek. Bronisław Świdorski was forced to leave communist Poland after the anti-Semitic campaign of March 1968. Since 1970, he has been living in Denmark where he was a scholar at Copenhagen's Søren Kierkegaard Research Centre. Nina Witoszek emigrated from Poland in 1983 and became research leader at the Centre for Development and the Environment at Oslo University. She received the Norwegian Freedom of Expression Foundation Award. Both authors bring Eastern European perspectives to the public debate, creating critical, provocative portraits of Danish and Norwegian society and culture. Looking at their new countries from a foreign perspective, they see patterns and contradictions that the natives often do not notice. The question of interest of this study is how the authors value what appears to them foreign, different, exceptional, and whether their discourses show similarities.

Keywords: national exceptionalism, Denmark, Norway, society and culture, Bronisław Świdorski, Nina Witoszek

1. Det exceptionella sett utifrån

I sin bok *Gudarnas ö. Om det extremt svenska* (1993), en kritisk betraktelse över den svenska exceptionalismen, skriver Per T. Ohlsson:

Exceptionalism i någon form finns i alla länder, oavsett system eller bakgrund. Vad som i detta avseende skiljer Sverige från andra länder är graden, djupet och varaktigheten samt den omständigheten att de nationella myterna är övertäckta med ett tjockt lager av välfärds- och solidaritetsretorik som ofta gör dem svåra att identifiera och bearbeta. (citerat i Gür 1993: 378)

Men kan en svensk intellektuell som utforskar Sveriges exceptionalitet frigöra sig från den ”officiella diskursen” om att Sverige i alla fall är unikt? Denna fråga ställs av bokens recensent, Thomas Gür som samtidigt påpekar att spekulationer kring den ”svenska exceptionalismen” alltför ofta anknöts till en ”suspekt nationalistisk tradition” (Gür 1993: 377) och isolationistiska tendenser i den svenska politiken.

Hans uppfattning av problemet ”svensk exceptionalism” är, som han själv understryker, annorlunda på grund av andra (existentiella) referensramar. Gür är född i Turkiet och hann gå till en turkisk skola där han fick höra om turkarnas exceptionalitet (Gür 1993: 377–378). Denna bakgrund gör det lättare för honom att relativisera och problematisera diskursen om svensk exceptionalism och därmed få ett intressant perspektiv på problemet.

I mitt bidrag ska jag följa den tankegång som i Gürs recension ledde till tänkvärda synpunkter. Jag utgår ifrån att det engelska begreppet ”national exceptionalism” har en stor kulturhistorisk och sociologisk relevans och spelar en viktig roll i den interkulturella kommunikationen. Jag antar att invandrarförfattarnas existentiella referensramar möjliggör intressanta problematiseringar av ”skandinaviska exceptionalismer”. Vidare anser jag att sådana problematiseringar framstår som en sorts läkemedel mot exceptionalistiska utsvävningar som går ut på att man förkunnar ”den egna nationens förträfflighet” (Gür 1993: 378).

Jag kommer att visa hur två polskfödda immigranförfattare och debattörer – den i Danmark bosatte Bronisław Świdorski och den i Norge levande Nina Witoszek – beskriver det exceptionella i deras respektive nya hemländer. Mitt intresse ska rikta sig på deras konceptualiseringar av ”det danska” och ”det norska” och eventuella överensstämmelser mellan dessa.

2. Bronisław Świdorskis Danmark

Bronisław Świdorski (f. 1945) hann inte avsluta sin universitetsutbildning i Polen eftersom han blev tvungen att lämna hemlandet 1970.¹ Han var en av de talrika polska judar som fördrevs ur landet 1968 (och under de följande åren) under en antisemitisk kampanj utförd av den kommunistiska regimen. Świdorski emigrerade till Danmark och inledde där sin vetenskapliga bana som docent i slaviska språk vid Köpenhamns universitet (1980–1994) och senare som översättare och forskare vid ”Søren Kierkegaard Forskningscentret”. Efter vissa kontroverser kring hans studier av Kierkegaards antisemitism fortsatte han sitt arbete som oberoende forskare och författare. Han publicerade bland annat en samling essayer om Kierkegaard och två romaner med självbiografiska inslag. I min följande analys ska jag huvudsakligen koncentrera mig på Świdorskis Kierkegaard-texter och hans satiriska roman *Assystemt śmierci (Dödens assistent. En berättelse om karikatyrer av Muhammed, kärleken och hatet i Europa, 2007)*.

¹ Om Świdorskis liv och verk, se Szałagan (2019) och Świdorski (2012b: 114–118).

I sin essä *Wiara jest buntem: Luter i Kierkegaard (Tron är en revolt: Luther och Kierkegaard)* presenterar Świderski den lutherska protestantismen som den skandinaviska exceptionalismens kulturella basis. I Skandinavien, hävdar han, lyckades man förverkliga det protestantiska paradiset – här härskar en harmoni mellan det religiösa och det politiska och präster är statens lojala tjänstemän. En religiös revolt förvandlades till politisk konformism (Świderski 2017: 194). Men enligt Świderski är religion i sin grund alltid individens protest mot vår ofullkomna värld, den värld som vi lever i. En sådan protest kan inte flamma upp i en situation där religion är en del av statsapparaten. I de moderna skandinaviska länderna är denna statsapparat förvisso upplyst och demokratisk. Men priset för detta paradiset är högt: existensen underordnas det kollektiva förnuftet.

Świderski hyllar Søren Kierkegaard som den protestantiska Skandinaviens största upprorsman. Han gjorde uppror i det religiös-politiska paradiset som flitigt hade byggts upp i Danmark. Kierkegaard betraktade den aktiva kristna tron som en upprorisk handling som spränger rationella strukturer, kollektiva diskurser och konfliktlösa sammankopplingar.

För Świderski är Kierkegaard en heroisk men samtidigt ambivalent figur. Han förkroppsligar den individuella revolten som tycks vara så sällsynt i ett kompromisstyrt samhälle. Men filosofen har också en mörk sida – han företräder ett slags individualistisk fundamentalism som riktar sig mot det liberala samhället (Świderski 2015b: 353).

Enligt Świderski finns det två motsatta tänkesätt som kännetecknar ”Danmarks dialektik”: Kierkegaards och Grundtvigs. Nicolai Frederik Severin Grundtvig pläderade för demokrati som bygger på en naturlig, intern kommunikation inom det nationella kollektivet. För Kierkegaard grundade sig individens värde på hans/hennes motstånd mot de kollektiva normerna (Świderski 2015d: 243).

Świderski själv är skeptisk till Grundtvigs världsåskådning eftersom den typ av samhälle som denne ville skapa skulle vara exklusiv – enligt slagordet: ”alla danska medborgare skall vara danska!”. Den nationella enheten och sammanhållningen utesluter, hävdar författaren, det udda, annorlunda, främmande. Danskheten som baserar sig på ”folkeligheten” vänder sig mot det icke-kollektiva, det individuella som kan uppfattas som ett hot mot det nationella kollektivet (Świderski 2015d: 241).

Grundtvigs idéer om folkhögskolor ter sig som en viktig byggsten till den danska och generellt den nordiska exceptionaleten. Folket – som enligt Grundtvig är källan till den nationella visheten och styrkan – måste stärkas och renas genom folkhögskolor, det nya skolsystemet ”för livet”. På så sätt, hävdar Świderski, föddes ”en stark legitimering av den danska intelligentsias roll som folkets uppfostrare” (Świderski 2015d: 244).² Uppvärdering av det levande ordet och sådana demokratiska värden som självstyre, politisk självständighet, sammanhållning, inriktning på det praktiska eller närhet till naturen kommer att präglade bilden av Grundtvigs Danmark och så småningom – precis som folkhögskolvä-

² Om inte annat anges är översättningar av polska citat till svenska mina egna.

sendet – associeras med det exceptionellt skandinaviska (Świderski 2015d: 244). Tesen om folkhögskolan som danskhetens ”fabrik” beläggs av Świderski med ett självbiografiskt exempel: han var bland många polska emigranter som skickades till en folkhögskola för att snabbt lära känna ”den autentiska danskheten” (Świderski 2015d: 245).

I Świderskis framställning är Kierkegaard Grundtvigs främsta ideologiska motståndare. Filosofen vände sig mot Grundtvig, kritiserade förbindelsen mellan nationalism och religion. Kristus, framhöll Kierkegaard, förkastade den nationella och uppvärderade det individuella (Świderski 2015d: 253). Författaren till *Enten – eller* förblev hela sitt liv skeptisk till en institutionell religion som är en del av den nationella staten.

Det kan förefalla märkligt att det var just Kierkegaard, den religiös-nationella rörelsens skarpsynta kritiker, som visade sina antisemitiska fördomar. Under sina Kierkegaard-studier uppmärksammade Świderski filosofens små och stora elakheter mot judarna (jfr Świderski 2015d: 275) och så småningom stod det klart för honom att han skulle bli tvungen att ta itu med frågan. Därför tog han risken att uttala sina tankar om detta kontroversiella ämne och blev – som han själv påstår – brännmärkt för detta och till och med utsatt för mobbing på sin arbetsplats.

Kierkegaards antisemitism hade, enligt Świderski, en teologisk motivering men omfattade också judarnas politiska engagemang som riktade sig mot kungaväldet och för demokrati. Kierkegaard utesluter judarna ur den kristna kärlekens krets, eftersom de förkastar det individuella och föredrar de yttre, kollektiva värdena – släktet, nationen och politiken (Świderski 2015b: 317). Den danske filosofens apokalyptiska syn på världen tvingade honom till att radikalt förneka det världsliga som för individer är en börda och ter sig som en lycksalighetens ö där vi alla glömmer att vi står inför ett avgörande (Świderski 2015b: 328). Denna glömska associerade Kierkegaard med Grundtvigs världsåskådning inom vilken släktet, folket och församlingen spelade den centrala rollen (Świderski 2015b: 335).

Det finns alltså, argumenterar Świderski, två traditioner, två tänkesätt i den danska kulturhistorien, men båda traditionerna är potentiellt farliga – båda tanke-trådarna kan leda till exklusion av grupper som inte passar till ett förutsatt mönster och därmed till uteslutningar av andra folkslag och till xenofobi.

Danskarnas ovilja att skriva och läsa om Kierkegaards antisemitism visar att den grundtvigianska linjen har vunnit: den nationella konsensusen är viktigare än den sanning som kommer utifrån. Enligt Świderski utgörs kärnan av denna konsensus av en övertygelse att danskarna ”aldrig gjorde något ont” (Świderski 2015c: 373). Det är alltså en positiv självbild av en nation som egentligen inte känner sig skyldig till judepogromerna 1819, nazism eller antiislamism.

I boken *Dödens assistent* fortsätter Świderski denna tankegång: Danmark förstår sig själv som en liten nation och små nationer begår bara små fel. Här blomstrar den av Kierkegaard så häftigt kritiserade benägenheten att undvika självbedömningar enligt stränga, absoluta kriterier. Ett bra exempel är Judiska museet i Köpenhamn som enligt Świderski presenterar den danska antisemitismen

som mindre farlig än andra nationers antisemitism. Är det kanske därför att en liten nation kan göra sig skyldig bara till en liten xenofobi? – ironiserar författaren (Świderski 2007: 458).

Świderski beskriver en positiv exceptionalism som uppnås med suspekta och farliga medel – först och främst med hjälp av en etik som påstås vara allmänt gällande och som utgår ifrån helt andra axiologiska förutsättningar än Kierkegaards etiska diskurs. Att acceptera det annorlunda, det främmande betyder att framstå som en individ, lär oss Kierkegaard. Det centrala värdet är friheten att träda ur massan, tänka annorlunda, tala annorlunda. Mot denna anda strider den av Świderski kritiserade konventionalistiska etiken som bygger på ett normgivande avtal och som i praktiken ger rätt åt de värtaliga, de tal- eller inflytelserika, de starka (Świderski 2007: 468, jfr också 1998: 235–243). Men den sanna etiken är enligt Świderski absolut och känner inga relativa krav eller påtvungna undantag. Man får inte anpassa normer till en konkret situation. De som förlorar på en sådan etik är de svaga, tysta, uteslutna, utsatta. De som placeras utanför konsensusen.

3. Nina Witoszeks Norge

Nina Witoszek (f. 1954) presenteras i norska *Wikipedia* som ”en polsk-irsk-norsk litteraturviter, kulturhistoriker og forfatter”.³ Sannolikt därför att hon har bott och forskat i flera länder, bl.a. i Polen, England, Irland och Norge. Men hon föddes i en liten stad i södra Polen, studerade i Wrocław och doktorerade på en avhandling om den iriska och polska teatern vid Stockholms universitet. Hon emigrerade från Polen till Norge 1983 som en ”östeuropeisk dissident”. I Polen arbetade hon på ett underjordiskt förlag för vilket hon översatte Orwells *Animal Farm*. Witoszek är bosatt i Norges huvudstad och leder sedan många år ”Senter for utvikling og miljø” vid Universitetet i Oslo. Hon har publicerat talrika avhandlingar och böcker om Norges kulturhistoria, bl.a. *Norske naturmytologier* (1998), *Verdens beste land* (2009) och *The Origins of the Regime of Goodness* (2011). I sin recension av denna sista bok, en engelsk version av *Verdens beste land*, skrev Ellen Rees: ”Her wit and insight in portraying the paradoxes and quirks of Norwegian cultural history are unparalleled, and her work offers one of – if not *the* best – explication of Norwegian exceptionalism” (Rees 2014: 362). 2005 blev Witoszek belönad med Fritt Ords Pris för att ”hun skarpt og velformulert har formidlet østeuropeiske erfaringer inn i norsk debatt, og utfordret norske standardoppfatninger” (Fritt Ords Pris 1976–2007).

Boken *Verdens beste land* är en pamflett som har sitt ursprung i författarinns fascineradhet för ”den norska drömmen” – en myt som tycks vara ett svar på vår längtan efter säkerhet, ro och lycka. Detta begrepp är en slags norsk översättning av *The American Dream* – ”en av menneskehetens mest kraftfulle og mobiliserende fortellinger” (Witoszek 2009: 10).

³ Artikel ”Nina Witoszek” i *Wikipedia*, den fria encyklopedin. Om Witoszeks liv och kritiska verksamhet, se Salvesen (2005).

Witoszek frågar efter det speciella, det exceptionella i den ”norska modellen” som i motsats till den nuförtiden kritiserade ”svenska modellen” vinner alltmer intresse och uppskattning (Witoszek 2009: 16). Men är denna norska exceptionellism inte ett resultat av en smart politisk strategi?

Önskan att vara världens bästa land, förkroppsliga alla dygder, fungera som en förebild bland länder och nationer ledde Norge till en politik som enligt Witoszek gjorde landet till världens ”största exportör av godhet” (Witoszek 2009: 20). ”Det är typiskt norskt att vara god” – sade en gång Gro Harlem Brundtland.⁴

Vad är ursprunget till dessa nationella fantasier och myter? I sin pamflett utforskar Witoszek denna fråga utifrån en outsiders perspektiv – hennes polska postkoloniala bakgrund hjälper henne att uppmärksamma och förstå mekanismer som har blivit svårgripbara för norrmän (Witoszek 2009: 30). Denna bakgrund gör att hon är känslig mot sociala utopier och auktoritativa diskurser. ”Ja, jeg er en faen. Jeg kommer fra Øst-Europa, der vi har lang trening i utopier som ikke fungerer”, medgav hon i en intervju.⁵

Witoszeks huvudtes är att osynliga eller t.o.m. förträngda innehåll som determinerar den norska kulturen och ger denna kultur exceptionella drag hänger ihop med kampen mellan två ideologiska strömningar och två partier i den norska historien – mellan de intellektuella (intelligentia) och patrioterna (Witoszek 2009: 36–37). Hon utvecklar här tankar som formulerades av Johan Sanness i den kända studien *Patrioter, intelligens og skandinaver*, där den norske historikern ger ”en frapperende beskrivelse av det 19. århundrets kulturellemetamorfose” (Witoszek 2009: 37; jfr Sanness 1959).

Sedan 1900-talet fortsätter polemiken, diskussionerna och striderna mellan dessa två partier.

Patrioterne vil gjøre hele landet til et bondedyrkende samfunn, de vil opplyse folket, ”egge bonden til manndom og mot”, og frigjøre hem fra det arrogante Danmark eller Sverige og det demoraliserte Europa. Intelligensen har ikke stor tro på Norges kulturelle virilitet, men vil sivilisere allmuen for så å føre den inn i Europas internasjonale salonger. (Witoszek 2009: 37)

Intelligentian försökte att förena två motsatta värden: det skandinaviska arvet med det kontinentala, europeiska, dvs det progressiva tänkandet. Ett sådant projekt var för patrioterna oförståeligt – för dem framstod Norge som ett bondeparadis och det bästa landet att leva i (Witoszek 2009: 37). De förträngde den av intelligentian så ofta kritiserade ”norska råheten”.

Den norska intelligentian stödde den nationella frihetskampen, men ville tämja dess destruktiva krafter med det sunda förnuftet (Witoszek 2009: 40). Och detta lyckades. Irrationella krafter bekämpades och besegrades så snart de var nära att behärska den norska själen (Witoszek 2009: 43). Här var intelligentia och patrioter

⁴ Till denna ”definition av Norges nationalkultur och nationalidentitet” hänvisar Witoszek i den utvidgade polska upplagan av *Verdens beste land* (Witoszek 2017: 22).

⁵ I ett samtal med Steinar Lem (Lem 2005: 18).

för det mesta eniga, det upplysta förnuftet kunde identifieras med bondeförnuftet och det kunde betraktas som den norska (exceptionella) dygden. Norska intellektuella eliter visade sig vara rationella och kompromissberedda, norska bönder upplysta, och på det här viset kunde det uppstå en unik skandinavisk demokrati.

Men vad händer nu med detta enastående demokratiska projekt? – frågar Witoszek. Den västerländska demokratins fundament – den klassiska humanistiska traditionen med dess centrala värden: det sokratiska sanningssökandet, individens autonomi, den kristna kärleken och den självkritiska anden, tycks vara passé i det nutida Norge (Witoszek 2009: 70). Det är, enligt Witoszek, den kanske största bristen i den moderna norska kulturen.

Och det är inte märkligt att denna axiologiska brist uppmärksammas av en forskare och författare som växte upp i ett östeuropeiskt land som blev drabbat av det totalitära kommunistiska systemet. Både Witoszek och Świdorski lägger en stor vikt vid sådana värden som sanningen, friheten, den individuella autonomi och solidariteten (jfr Witoszek 2009: 71). För Świdorski är xenofobi och antisemitism den danska demokratins arvsynd (jfr Świdorski 2007: 447, 457). Ett demokratiskt system får inte vara exceptionellt i den betydelse som direkt hänvisar till det latinska ordet *exceptio*, ett undantag. Det är ingen demokrati, hävdar han, när man legitimerar undantag och utesluter vissa människor och deras värden ur den allmänna ordningen. I Witoszeks ögon utesluter det exceptionella norska systemet en identifikation med absoluta värden. Men det är just sådana värden som gör det möjligt att skilja mellan gott och ont, mellan brottslingar och offren (jfr Witoszek 2009: 105).

De som står för det uteslutna, okorrekta, kätterska, blasfemiska är outsiders som förändrar vårt tänkande, hävdar Witoszek och med detta lovtal till dissidenter avslutar hon sina reflexioner kring det osagda i den norska diskursen och den norska modellens svaghet (Witoszek 2009: 84). Den specifika *Jantelagen* som anses vara en nyckel till den norska exceptionalteten tvingar många intellektuella till tiggande. Den demokratiska konsensusdyrkan och jämställdhetens regime utesluter de som talar annorlunda, kättare som upptäcker sprickorna i den enhetliga monolitiska diskursen: antisemitismen i Kierkegaards skrifter eller förträngningen i de intellektuellas diskurs i Norge.

Ofta förbisett är det faktum att Norge i sin grund är ett kristet land, hävdar Witoszek och varnar de samtida för att vända ryggen åt det kristna arvet (Witoszek 2009: 113). Det postmoderna Norge karakteriseras fortfarande av den helt exceptionella ”pastoral upplysningen” som förverkligades under romantikens tid (Witoszek 2009: 103–110). Och det vore mycket skadligt att kämpa mot de kristna värdena som präglade denna enastående romantiska upplysning, argumenterar Witoszek. Sådana absoluta värden är nödvändiga. Om det inte finns något heligt, så finns det inte heller någon blasfemi, ingen produktiv spänning mellan idéerna. Det som är nödvändigt är den binära existensialismen som tillskriver sådana spänningar en stor betydelse – det måste finnas både sacrum och profanum, ondskan och det goda eftersom den verkliga världen grundar sig på motsättningar som producerar en kreativ synergi (Witoszek 2009: 96). Den bortglömda

respektive frånvarande existentialismen i Danmark och Norge framstår som ett viktigt tema hos Świderski och Witoszek, uppenbarligen ett exceptionellt drag i den skandinaviska kulturen.

Den norska oviljan och misstänksamheten mot absoluta etiska värderingar jämte bristen på traumatiska historiska erfarenheter (som t.ex. holocaust, totalt krig, totalitär diktatur) förklarar, enligt Witoszek, Norges problem med den extrema ondskan, den som efter juli 2011 förkroppsligas av Anders Breivik. Ondskan som de flesta polacker associerar med den mörka, omänskliga, blodtörstiga fanatismen betraktas av norrmän som en anomali, ett ”tekniskt fel, något som man kan få bort med hjälp av en rätt samhällsteknologi” (Witoszek 2017: 164). Därför står Norge maktlös och rådlös inför mördaren – ondskans ”apologet och praktiker”, som på ett cyniskt sätt utnyttjar denna maktlöshet och vinner mer allmän uppmärksamhet än sina offer. Norge, konkluderar Witoszek, borde öppna sig mot den sorts erfarenhet som för krigsdrabbade och av massmord traumatiserade nationer är en levande verklighet: att ondskan existerar och måste bekämpas med beslutsamhet och konsekvens (Witoszek 2017: 161).

4. Kättare och lagstiftare

Bakom Świderskis och Witoszeks narrationer om det exceptionella i Danmark och Norge kan vi spåra en djup rädsla. I Świderskis fall är det rädslan för en mer eller mindre synlig fientlighet mot allt som är utanför det perfekta danska systemet. Misstanken att han – och andra främlingar – blir uteslutna ur det exceptionellt danska (jfr Świderski 2007: 430–431).⁶ Witoszek är i sin tur rädd för en ”islamofascism” som enligt henne utesluter varje dialogisk attityd (jfr Witoszek 2009: 93). Är det verkligen bra att förhandla med det onda? – frågar Witoszek – att diskutera med människor som föraktar och dödar andra medborgare? Det exceptionellt norska, som hon sammanfattar med figuren ”godhetens regime”, gör inte det norska samhället immunt mot nutidens ondska, tvärtom, det gör Norge sårbart på ett i själva verket ööverträffat sätt.

Både Świderski och Witoszek betraktar sig själva som intellektuella samhällskritiker. ”Den intellektuelles rolle er å detonere mulig selvgodhet” – sade Witoszek i samband med sin Norge-pamflett (Salvesen 2005). I deras självförståelse som kätterska intellektuella finns det ett drag av högmod. ”Jeg er ikke innvanderer. Jeg har erobret, ikke innvandret” – förklarar Witoszek i en intervju.⁷ Detta sorts högmod kan associeras med lagstiftarens roll som, enligt Zygmunt Bauman, var karakteristisk för moderna intellektuella (Bauman 1987). I den postmoderna tiden är det en roll som spelas av outsiders, eftersom de flesta intellektuella nuförtiden föredrar rollen av en tolk, som förmedlar mellan olika synpunkter och undviker

⁶ Om Świderskis problematisering av främlingskap, se Bończa Bukowski (2018).

⁷ I ett samtal med Niels Christian Geelmuyden (2005: 68). Denna tanke korresponderar med Witoszeks hänvisning till Tacitus och hans *Germania* i inledningen till *Norske naturmytologier*. Hon identifierar sig med den utanförstående erövrarens syn på en ”naturstamme” (Witoszek 1998: 14).

auktoritativa omdömen.⁸ Men tack vare Świderskis och Witoszeks auktoritativa, antirelativistiska attityd – som ibland påminner om profeternas självkänsla – har vi fått högtintressanta pamfletter om två nordiska exceptionismer.⁹

Men det finns också en annan viktig aspekt av de båda författarnas uppgörelse med deras nya nordiska hemländer som man inte får glömma: ”only when confronting another culture, or another text [...] can the intellectual ’understand oneself’”, påminner oss Bauman genom att hänvisa till hermeneutiken (Bauman 1987: 9). ”Indeed, the confrontation with the other is first and foremost the recognition of oneself”, fortsätter den judisk-polske sociologen och immigranten. Detta stämmer också i det analyserade fallet. Genom att i sina böcker beskriva de motsatsfulla danska och norska identiteterna utforskar Świderski och Witoszek sina egna transitära identiteter.

Litteratur

- Bauman, Z. 1987. *Legislators and Interpreters. On Modernity, Post-modernity and Intellectuals*. Cambridge: Polity Press.
- Bończa Bukowski, P. de. 2018. ”Der Fremde im Königreich der Dänen. Das Wort, der Diskurs und die Fremdheit in Bronisław Świderskis Roman *Słowa obcego*”. *Folia Scandinavica* 24: 25–38. http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_14746_fsp_2018_24_02 (läst 31.8.2019).
- ”Fritt Ords Pris 1976–2007”. *Fritt Ord*. <http://www.frittord.no/priser/fritt-ords-pris-ind/fritt-ords-pris-1976-2007> (läst 31.8.2019).
- Geelmuyden, N.Chr. 2005. *Ordskjelv. Norske forfatterportretter*. Oslo: Schibsted forlagene.
- Gjesvik, A. 1993. ”Nordmenn – Europas siste naturstamme”. *Natur & Miljø* 3: 22–25.
- Gür, T. 1993. ”Är det exceptionella exceptionellt?”. *Svensk tidskrift* 5(80): 376–379.

⁸ Denna attityd beskrev Świderski i sin avhandling *Gdańsk i Ateny. O demokracji bezpośredniej w Polsce (Gdańsk och Aten. Om den direkta demokratin i Polen)*. Se Świderski (1996: 56–68).

⁹ Det är värt att ge ett kort kommentar till mottagningen av Witoszeks och Świderskis idéer i Norge och Danmark. Witoszeks kritiska analyser av det norska samhällets specifika drag blev uppmärksammade och uppskattade i hennes nya hemland. ”Norsk kultur er så dårlig forspent med folk som har kritisk blick at den som våger å påta seg rollen, får stor oppmerksomhet” – skrev Nina Hjerpsset-Østlie i sin artikel om boken *Verdens beste land* (Hjerpsset-Østlie 2009). Denna uppmärksamhet betyder självklart också kritik, bl.a. för att hon, enligt kritikerna, ofta missförstår norska kulturella koder (Hjerpsset-Østlie 2009). Witoszek betraktas ofta som en lärd kosmopolit som valde att bosättas i ”det kalde och værharde” Norge, ”i det nordvestligste hjørnet av kontinentet” (Gjesvik 1993: 22), vilket tycks vara en lycklig omständighet för normän. Hennes polska bakgrund expone-ras ofta i samband med Witoszeks anti-utopiska attityd som beror på en ”lang trening i utopier som ikke fungerer” (Lem 2005: 18).

I motsats till Nina Witoszeks enorma inflytande på den norska samhälls- och kulturdebatten är Bronisław Świderskis insats som kulturdebattör i hans nya hemland obetydlig. Bortsett från några recensioner av hans sociologiska studier om Polen finns det knappast material som skulle kunna tyda på ett intresse för hans Kierkegaard-forskning och litterär verksamhet i Danmark. Därför diskuteras hans kritik av Danmark inte i detta land.

- Hjerpset-Østlie, N. 2009. "En polakk ser på Norge". *Document* 6. https://www.document.no/2009/06/08/en_polakk_ser_pa_norge/ (läst 6.11.2019).
- Lem, S. 2005. "En faen fra Øst-Europa. Steinar Lem møter Nina Witoszek". *Folkevett* 4: 18–19.
- "Nina Witoszek" (9.8.2019). *Wikipedia*. https://no.wikipedia.org/w/index.php?title=Nina_Witoszek&oldid=19675041 (läst 31.8.2019).
- Rees, E. 2014. "Fables of the Norwegian Intelligentsia". *Scandinavian Studies* 86(3): 352–362.
- Salvesen, E. 2005. "Kjerringa mot strømmen". *Norges forskningsråd*. <https://forskning.no/partner-norges-forskningsrad/kjerringa-mot-strommen/1043745> (läst 31.8.2019).
- Sanness, J. 1959. *Patrioter, intelligens og skandinaver: norske reaksjoner på skandinavismen før 1848*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Szałagan, A. 2019. "Bronisław Świdorski". *Polscy pisarze i badacze literatury przełomu XX i XXI wieku*. http://www.ppibl.ibl.waw.pl/mediawiki/index.php?title=Bronis%C5%82aw_%C5%9AWIDERSKI (läst 31.8.2019).
- Świdorski, B. 1996. *Gdańsk i Ateny. O demokracji bezpośredniej w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS.
- Świdorski, B. 1998. *Słowa obcego*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Świdorski, B. 2007. *Asystent śmierci. Powieść o karykaturach Mahometa, o miłości i nienawiści w Europie*. Warszawa: Wydawnictwo W.A.B.
- Świdorski, B. 2012a. *Kiedy mogę zabić? Dyskusje o kulturze i przemocy*. J. Borowczyk & M. Larek (red.). Poznań: Wydawnictwo WBP i CAK.
- Świdorski, B. 2012b. "Trzy tożsamości". Świdorski 2012a: 114–118.
- Świdorski, B. 2015a. *Czepiam się Kierkegaarda*. Warszawa: Fundacja Augusta Hrabiego Cieszkowskiego.
- Świdorski, B. 2015b. "Bliźni... to ty?". Świdorski 2015a: 300–356.
- Świdorski, B. 2015c. "Jak powstaje nowa teoria albo o antysemityzmie Kierkegaarda". Świdorski 2015a: 357–386.
- Świdorski, B. 2015d. "O Grundtvigu, zwolenniku demokracji, i Kierkegaardzie, jej krytyku". Świdorski 2015a: 234–299.
- Świdorski, B. 2017. "Wiara jest buntem: Luter i Kierkegaard". *Kronos* 4: 193–209.
- Witoszek, N. 1998. *Norske naturmytologier. Fra Edda til økofilosofi*. (Övers. T. Hansen). Oslo: Pax Forlag.
- Witoszek, N. 2009. *Verdens beste land. En pamflett*. 2. opplag. Oslo: Aschehoug.
- Witoszek, N. 2017. *Najlepszy kraj na świecie. Pamflet*. (Övers. M. Kalinowski). Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.